

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**Friedrich Wilhelm Nietzsche politikai
gondolkodása**

Pénzes Ferenc

Témavezető: Prof. Dr. Hévízi Ottó

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Filozófia Program

Debrecen, 2012.

I. Az értekezés célkitűzése

1920 júniusának első napján, két héttel azelőtt, hogy spanyolnátha szövődményeként fellépő tüdőgyulladásban elhunyt volna, Max Weber, a neves német jogász, közgazdász és szociológus, egy Oswald Spenglerrel folytatott vitát követően az alábbiakat mondta egyik hallgatójának: „Manapság egy tudós – különösen pedig egy filozófus – becsületessége a Nietzschéhez és a Marxhoz fűződő viszonyán mérhető le. Bárki, aki nem vallja be, hogy saját munkásságának lényegi részét nem tudta volna elvégezni ennek a két embernek a tudományos eredményei nélkül, az becsapja magát és másokat is. Az a világ, amelyben mi magunk szellemileg-intellektuálisan létezünk, messzemenőig egy olyan világ, amit Marx és Nietzsche formált”.¹ Intellektuális univerzumunkat tehát Marx és Nietzsche formálta a 20. században, mégpedig azáltal, hogy a történelemben meglévő *gazdasági* és *pszichológiai* tényezőkre rámutatva együttesen olyan szellemi miliőt teremtettek, amelyben az utánuk jövőeknek így vagy úgy, de valahogyan *el kellett* magukat *helyezni*. Úgy véljük, sok esetben és számtalan tekintetben a két gondolkodó teljesítménye a harmadik évezred elejének emberei számára – *számunkra* – szintén megkerülhetetlen. Disszertációnkban kettejük közül az utóbbinak, Nietzschének a politikával kapcsolatos, az *oeuvre* kronologikus áttekintése során tetten érhető gondolait próbáljuk a *nihilizmus* – illetve annak tünetei: a *modern pesszimizmus* és a *dekadencia* – vezérfonalára felfűzni.

Pórtelky Magda – Kaffka Margit *Színek és évek* című regényének hősnője – élete történetének felidézése kezdetén jegyzi meg magáról, hogy megöregedvén „valósággal visszafelé” él. Úgy véli, az életét élő ember minden korszakában másként látja saját életútjának korábbi eseményeit. Ahhoz hasonlítja ezt a mindnyájunkra jellemző lelki vonást, mint amikor „az ember hegyes vidéken jár — néha csak egypár lépést megy odább, és egészen megváltozik a szeme előtt a tájkép; völgyek és ormok elhelyezkedése egymáshoz. Minden pihenőhelyről nézve egészen más a panoráma. Így van ez az eseményekkel is talán; és meglehet, hogy amit ma az élettörténetemnek gondolok, az csak mostani gondolkodásom szerint formált kép az életemről. De akkor annál inkább az

¹ Baumgarten, Eduard (Hrsg.): Max Weber: Werk und Person. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1964. 554-555.

enyém...”² Talán nem túlzás azt állítanunk, hogy Nietzsche élete és életműve kapcsán nagyon is hasonló érzéseink támadnak. Ugyanis a nietzschei oeuvre akkor *ismerhető meg* – hívja fel a Genealógia előszavában maga a szerző figyelmünket –, ha elejétől a végéig haladva figyelmesen, ám kellő distanciát tartva a szövegekkel, olvassuk el azt, ám – tesszük hozzá mi – akkor *érthető meg*, ha aztán a végére érve visszatekintünk rá. Nietzsche kései időszakában diagnosztizálja azt a problémát, „betegséget”, amelynek a tüneteit – a *modern pesszimizmust* és a *dekadenciát* –, illetve azokat a körülményeket és feltételeket, amelyek ennek az átfogó problémának a kialakulását lehetővé tették már az 1870-es évek elejétől kezdve érzékeli és különböző formákba öntve többször le is írja. Az etiológiai vizsgálódásokat követően az 1880-as évek közepén nevezi nevén a kórt: a *nihilizmust*. Nietzsche számára ez nem olyan társadalmi és politikai probléma, amelyet bizonyos társadalmi-politikai intézmények megreformálásával könnyedén meg lehetne oldani. Úgy látja, hogy a nihilizmus szorításában vergődő európai kultúra és civilizáció, valamint az elerőtlenedett európai ember számára az eddig központi szerepet játszó keresztény morális értékek és a kereszténység világról alkotott alapvető elképzelései elértéktelenedtek. A nihilizmus ekként egy olyan állapot, amely hatással van azon metafizikai és morális nyelvezetre, amelynek segítségével a világról szerzett tudásunkat megfogalmazzuk, és azon értékekre, amelyre cselekvéseinket alapozzuk. Olyan, korábban alapvetően pozitív jelentéstartalmú fogalmak szorulnak felülvizsgálatra, mint cél, egység, igazság, igazságosság, részvét, és így tovább. Amennyiben Isten halott, és amennyiben e ténynek köszönhetően az európai ember elveszítette azon metafizikai és morális keretrendszerét, amelynek segítségével értelmet és célt volt képes adni a létezésének, akkor innentől hogyan lesz lehetséges számára a világ értelmezése, hogyan fog értelmet adni a létezésének? Hogyan lesz képes egyáltalán elviselni ezt a tényt, és miként fog túllépni azon? Nietzsche számára a nihilizmus „eseménye” lehetőséget nyújt az európai emberek számára, hogy a politika, a társadalmi lét alapvető kérdéseit újragondolják. Többek között azt, hogy miért jön létre az emberi társadalom, milyen célokat szolgál, miként, milyen alapokon kell azt megszervezni, az elértéktelenedett értékek helyébe milyen új értékeket kell állítani.

Vagyis, Nietzsche diagnózisa szerint a nihilizmus nem más, mint az élet ellen forduló akarat, a végső betegség. Ezzel az *életellenességgel* kapcsolatos diagnózisa összefügg azzal, hogy szerinte milyen módon kell a modern moralitást és a modern

² Kaffka Margit: Színek és évek – Hangyaboly. A Magyar Próza Klasszikusai. Unikornis Kiadó. Budapest, 1999. 12.

tudományt ellensúlyozni, s hogy *minden érték átértékelése* lesz az, ami helyére rakja, kiigazítja ezeket. Nietzsche a *morált* bírálta, és helyettesíteni próbálta azt egy új vonatkoztatási ponttal: a megélt *élettel*, az ember létformájával, az egzisztenciával. Az életellenesség nála végső soron a problémák megfelelő megoldására és a konfliktuskezelésre való képtelenségként definiálható, és amennyiben ez egy közösség szintjén jelenik meg, akkor az szorosan összefügg a politikával is.

Hipotézisünk szerint tehát a *nihilizmus* az a rendezőelv, amely mentén valamilyen módon összeilleszthetők Nietzsche politikai gondolkodásának mozaikdarabjai. Célunk tehát annak föltárása, hogy Nietzsche szerint melyek azok a körülmények és feltételek, amelyek ennek az átfogó problémának a kialakulását lehetővé tették, milyen következményekkel jár ennek az eseménynek a bekövetkezése, és ami legalább ugyanilyen fontos, milyen terápiát javasol, milyen antidotumot (ellenszert) ír fel ennek kezelésére. Ennek megfelelően értekezésünkben szeretnénk rámutatni Nietzsche *a politikaelmélet számára értékes* voltára – antidemokratikus és a társadalmi egyenlőséget elvető nézeteinek elismerése mellett. Nietzsche elképzeli egy társadalmi, kulturális és politikai elit kialakulását és azt reméli, hogy írásain keresztül segítheti egy ilyen csoport létrejöttét. Ekként művei olvashatók egyfajta manifesztumként, amely egyesülésre buzdítja Európa szabad szellemeit, arra, hogy dobják el láncukat és szerezzenek társadalmi hatalmat. Nietzsche filozófusainak egyszerre kell magyarázniuk a világot és törekedniük annak megváltoztatására.³

II. Alkalmazott módszerek

A dolgozat *megírásakor* elsősorban nem a mások által kifejtett értelmezésekre építettük, hanem alapvetően a „szerző tekintélyére” alapoztuk saját interpretációnkat. Úgy véljük ugyanis, hogy a legjobb kommentátorok helyett érdemesebb magához az íróhoz fordulnunk. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lennénk tisztába az értelmezésekkel, csupán élünk azzal a lehetőséggel, hogy megalkossuk a sajátunkat. Továbbá Nietzsche intelmét követtük, aki a második korszerűtlen értekezésében a történészek objektivitásigényét bírálva írta le az alábbi gondolatmenetet.

³ Vö. Ansell-Pearson, Keith: *An Introduction to Nietzsche as a Political Philosopher*. Cambridge University Press. Cambridge, 1994. 204.

Az objektivitás szokásos filozófiai értelmezése – ami szerint az egy dolog, vagy esemény a maga valamennyi okával, összefüggésével és következményével való tiszta (szubjektivitás-mentes) szemlélete, amikor ezek szinte ráfényképezik magukat valamiféle tiszta passzívumra (a szubjektumra) – rossz mitológia. Ha a történész az objektivitást követelményként állítja maga elé, s ennek kíván megfelelni, abban a pillanatban egy olyan drámaíróhoz válik hasonlatossá, aki akkor is egy *terv egységét* helyezi a dolgok menetébe (*eine Einheit des Planes in die Dinge*), ha az nincs is benne, s az legföljebb az író képzeletében létezik. A történész nem lehet bíró, nem ítélezhet pusztán azon pozíciójára támaszkodva, hogy ő később született.⁴

Ekként tehát igyekszünk óvakodni az interpretációk többségének azon hibájától, hogy bármiféle *terv egységének*, vagy éppen hiányának képzetét helyezzük utólag bele Nietzsche írásába. Nietzscht egyébként sokféle értelemben nevezhetjük *rendkívüli* gondolkodónak. Itt nem elsősorban arra gondolunk, hogy – a klasszikus auktorokhoz hasonlóan – valamiféle kvázi-metafizikai státusza lenne, hogy más szerzők fölött állna, s hogy felé csodálattal és nem kritikai attitűddel kellene forduljunk. Más értelemben kivételes Nietzsche. Számunkra az ő egyediségét az 1886-87-ben korábbi munkáihoz írott reflexiói, az *utószülött előszavak* akként mutatják meg, hogy utóbbiak nem tartalmilag igazolják az előbbieket, hanem hogy az általa kifejtetni kívánt problémát kísérel meg leírni utóbb, azt a problémát, amely az eredeti művek írásának pillanatában még a szerző előtt sem volt teljesen világos.

Arra szeretnénk rámutatni, hogy Nietzsche helyesen értelmezett gondolatai, illetve az a forma, amibe a szerző azokat öltöztette, nem csupán saját korának szűk olvasóközönsége, vagy a manapság őt kutató beavatottak köre számára bírtak/bírnak jelentéssel és jelentőséggel. Továbbá annak bebizonyítására teszünk kísérletet – megpróbálván írásai segítségével kihozni őt ebből az enklávéból –, hogy Nietzsche nem csupán egy extravagáns, inspiráló, ám megbízhatatlan mestere a gondolkodásnak, hanem sokkal inkább megvalósítója ő olyan szigorú, igényes és izgalmas elképzeléseknek, amelyek manapság is relevanciával bírnak minden – a legkülönbözőbb intellektuális témák iránt – érdeklődő ember számára.

Az imént kifejtett koncepcionális elv adekvát módszertani megfelelőjének tűnik ezért az ún. *close reading* módszer. Ennek lényeges jellemzője, hogy az alkotó szövegéből indul ki

⁴ Nietzsche, Friedrich Wilhelm: A történelem hasznáról és káráról. Ford. Tatár György. In U. ó. Korszerűtlen elmélkedések. Atlantisz Könyvkiadó. Budapest, 2004. 135-136.

azon intencióval, hogy feltárja mindazon tartalmi és formai elemeket, melyek benne rejlenek a szövegben. Az elemzést végző sokkal inkább a szerző gondolatait, szándékát és kifejezési módját vizsgálja, mintsem azok olvasóra gyakorolt hatását. Az elemzés általában a következő sorrendben és metodikai elvek alapján zajlik (elvi vázlat): bevezetesként az írás keletkezésének körülményeit vizsgáljuk meg, azt igyekszünk elhelyezni az gondolkodó életművében, illetve a kor szellemi kontextusában; ezt követően az adott esszé domináns témakörének definiálása következik, valamint a legfontosabb problémák és szempontok kiemelése történik meg; ezt az alkotás strukturális felépítésének, kompozíciója jellemzőinek feltárása követi; majd a szöveg részletes elemzése jön szakaszonként, mondatonként, sőt szavanként (a tartalmi és formai jegyek együttes tárgyalásával); végül pedig az elemzés eredményének összefoglalása a szövegre vonatkozó adatok, megállapítások összerakásával, és következtetések levonásával történik meg.

E módszer használatának kétségtelen értéke, hogy valósággal rákényszeríti az elemzőt/olvasót az írás minden szavának tüzetes megfigyelésére és végiggondolására. Ekként elkerülhetővé válik az a negatív gyakorlat, hogy a szöveg értelmét tárgyaló magasröptű diskurzus közben a mű jó néhány alapvető terminusának még a szótári jelentése sem válik világossá. E módszer segít továbbá feltárni az adott írás és a gondolkodó más műveinek összefüggését, az írói terminológia és szókincs hapax legomenonjait és ismétlődő/visszatérő fogalmait. Továbbá azt a kulturális kontextust is bemutatja (pl. toposzok, archetípusok jelenlétét a szövegben), melyek megfejtése nélkül nem lenne sem teljes, sem pedig kellően megalapozott a mű értelmezése.

III. A kutatás eredményei

Az alábbiakban kutatásunk során feltárt legfontosabb megállapításokat igyekszünk összefoglalni. A bázeli korszak Nietzsche számára a *kultúrpolitikát* jelentette – a hozzákapcsolódó művész-metafizikával együtt –, amelyet a művészettel kellett igazolnia. Ez egy *emancipatórikus filozófiává* alakul át később, amit Nietzsche szabadszelleműségnek nevezett, s elvezette őt saját dialektikájához. S az út végén ott áll a „nagypolitika”, aminek a megértése talán a legnagyobb titkot hozza a felszínre. Természetesen Nietzschének nem csupán kultúránk régi fundamentumaival volt

nézeteltérése, hanem sajátos módon annak modern támaszait is megkérdőjelezte. Nietzsche láthatóan első korszakán át végig foglalkoztatta a politika és a kultúra permanens konfliktusa. Olyanokra kérdezett rá ennek kapcsán, hogy mi végre van művészet és kultúra; hogy vajon a társadalmi intézményeknek elsősorban a politika, vagy inkább a kultúra céljait kell megvalósítaniuk; hogy melyik államforma szolgálja leginkább a kultúrát (azaz a nagyságot, és igaz emberi lények kinevelését). Nietzsche úgy gondolta, a valódi emberi nagyság létrehozásához szükséges az, hogy a társadalmi kapcsolatokat egy erősen hierarchizált társadalmi szerkezet [die Rangordnung] mentén alakítsák ki. Arra sarkallta kortársait Nietzsche, hogy küzdjenek a tragikus kultúra újjászületéséért, mivel ez képes létrehozni az ember természetének sokszínűségét felmutató teret, a *poliszt*. Ám az ember valódi természetét feltáró legfontosabb médium nem is a politika, hanem a művészet. Sőt, a művészet nem csupán a *conditio humana* legmélyebb megértését teszi lehetővé, hanem képessé teszi az embereket arra, hogy értelmet adjanak létezésük rettenetének és borzalmainak. Egy olyan társadalom, amely leginkább instrumentális és utilitárius értékekre épül, valamint a hatalmi politika által meghatározott és a pénzgazdaság által vezérelt – Nietzsche ilyenek találta kora Németországot – nem képes a kultúra helyes fogalmáig eljutni. Fontos hozzáfűzni, hogy az a művészet, amiről Nietzsche beszélt és amit nagyra becsült, az *közösségi*, vagyis olyan, mint a görög tragédia, amely összegyűjtötte az embereket és feltárta számukra létezésük igazságát. Elmondható ezért, hogy az az élmény, amit a művészet ilyen módon nyújt *politikai*. Mindazonáltal kérdéses, hogy Nietzsche ezen „esztéticizmusa” – az a véleménye, hogy a világ csak és kizárólag mint esztétikai jelenség igazolható – vajon adekvát módon tudja-e megoldani azon problémákat, amelyekkel az élet szólítja meg az embert. Korai írásaiban azzal párhuzamosan, hogy erőteljes súlyt helyez a nevelésre és a kultúrára, Nietzsche rossz hírbe hozza a politikai cselekvést: „Minden olyan filozófia, amely a létezés problémáját egy politikai esemény nyomán módosultnak vagy egyenesen megoldottnak hiszi, vicc-bölcsélet és alfél-filozófia. Alapítottak már néhány államot, mióta a világ világ; régi fogás ez. Hogyan is lehetne elegendő egy politikai újítás ahhoz, hogy az emberek egyszer s mindenkorra elégedett földlakókká legyenek? Ha viszont valaki tényleg szívből hisz benne, hogy ez lehetséges, hát csak jelentkezzék; igazán megérdemli, hogy a filozófia professzora legyen valamelyik német egyetemen...”⁵ Gondolkodói munkássága korai éveiben kialakult határozott véleménye a kultúra és a politika viszonyáról tudatos élete végéig megmaradt, az jól nyomon követhető. Ez a

⁵ Nietzsche, Friedrich Wilhelm: Schopenhauer mint nevelő. In U. ö. Korszerűtlen elmélkedések. Atlantisz Könyvkiadó. Budapest, 2004. 207-208.

pregnans álláspont pedig akként summázható, hogy a politika csupán eszköz a társadalom ellenőrzéséhez, a nagy emberek kineveléséhez és a kultúra megteremtéséhez. A fiatal Nietzsche még remélte a görögök tragikus mítoszának újjászületését, és készen állt arra, hogy a kultúra és politika ezen ideáljaiért a modern politikát mindenestül feláldozza. Ahogyan Henning Ottmann fogalmaz: „Ez nem csupán antikizálóan és modernitásellenes módon hangzott, hanem ugyanakkor a modernitás csúcsa is volt egyben, Nietzsche egy személyben volt Prométheusz és egy feuerbachianus Siegfried, *önmagának törvényt adó* [Selbstgesetzgeber] és kultúrateremtő. Végző soron egy racionalista és kiüresedett modernitást akart Nietzsche a mítoszhoz visszatéríteni, a szekularizáció egy igen előrehaladott állapotában kereste a művészet auráját, amely a vallást követően a ‘megváltás’ eszközévé lesz”.⁶

Néhány évvel később egészen másként állt már hozzá a szabadszellemű Nietzsche a felvilágosodáshoz és a modernitáshoz. Nietzsche végigjárja a felvilágosítás nihilizmusba vezető útját, az utat a kétségtől a kétségbeesésig – annak érdekében, hogy emancipálódhasson –, az utat, amelynek a végén immár semmi veszítenivaló sincs. „Nietzsche egy [olyan] eredet nélküli ‘kritika-elmélet’ atyjává és egy immoralisztikus ‘morál’ tanítójává válik, amelyet az egyedüli *önmagának törvényt adó* [Selbstgesetzgeber] hajlandó még elismerni”.⁷

A hatalom akarása és az ugyanannak az örök visszatérése által fémjelzett kései filozófiája már mentes Nietzsche egydimenziós felvilágosító filozófiájától. A modernitás dialektikája vezeti rá arra, hogy mire is van szüksége ennek a modern kornak: azon sebek begyógyítására, amiket a ráció és a mediatizált történelem bírvgya, a kizsákmányolt természet és a hatalom akarása által magukat mások fölé emelő emberek ütöttek rajta. „Nietzsche ezért – valóban a modernitás csúcsáról – *visszagondolt*, és ha lehet egyáltalán így mondani, *előregondolt* abba, amit ez a modern kor magából nem volt képes megadni.”⁸

Szeretnénk arra rámutatni, hogy Nietzsche kritikájában az Európában eluralkó *modern pesszimizmusban* látja a nihilizmus felé lejtő dekadencia okát. A *modern pesszimizmus* mint a nemlét vágya képtelenség; lehetetlen, hogy az akarat a nem-akarást, a nemlétet akarja. Ezt a súlyos betegséget Európában a *keresztény hit* mint a zsidó-keresztény morális hagyomány legsúlyosabb tehertétele, valamint ennek bacilusgazdája, a *papok* okozzák. Megítélése szerint a korabeli kontinensen a keresztény vallás által

⁶ Ottmann, Henning: Philosophie und Politik bei Nietzsche. Monographien und Texte zur Nietzsche-Forschung. Walter de Gruyter. Berlin-New York, 1987. 7.

⁷ I. m. 7-8.

⁸ I. m. 8.

lezüllesztett nyájállat érvényesül, aki a jogok egyenlőségét követelve csupán a teljes jogtalanságot teszi egyenlővé. Az igazságtalanság valójában az egyenlő jogokra való igényben rejlik. Mert hiszen a jogok egyenlőtlensége előfeltétele annak, hogy egyáltalában legyenek jogok. Egy jog — előjog. Az igazi szabad szellemek, a jövő filozófusai, a valódi ‘nagyság’ emberei jelentik az előkelőséget, a különbözést, a magányt és az önállóságot. Ezek saját sorsuk uraivá válnak, s megvalósítják önmagukat, azzá lehetnek, akik. Csak ezen felsőbb rend vagy kaszt bír igazi szabadsággal, cselekvési térrel. Ám az ebbe való felemelkedés, bejutás nem születési privilégium, hanem egyéni adottságok és képességek teszik azt lehetővé. Egy új biológiai és társadalmi változás előfeltétele a bűnös keresztény morál értékeinek átértékelésével egy új morális rend megalapozása, mely végső soron elvezet a ma élő ember meghaladásához.

Ám amikor Nietzsche *nihilizmus*-fogalmáról beszélünk, akkor muszáj a *décadence*-fogalmáról is beszélnünk. A dekadencia fogalma már *A görög államban* is megjelenik, ám a témát alapvetően *A tragédia születésében* veszi górcső alá. Ekkor egyrészt a szókratizmusnak, és az intellektus és az ösztön szerepei megfordításának a kritikájaként, illetve a legkülönfélébb korok ruháiba öltöztetett, dekorációként értelmezett kultúra kritikájaként jelenik meg. Az érett időszak Rousseau-kritikája szintén a dekadencia témájának variációja volt. A hanyatló és alábukó élet, az akarat felbomlása és paralízise adják azokat a kulcsszavakat, amelyek a korai kultúrákritikát és a nyolcvanas évek a kései műveit és jegyzeteit egyaránt gazdagították. Henning Ottmann úgy véli, hogy tudatos élete utolsó két évében Nietzsche a dekadencia jelentését oly mértékben kitágította, hogy az még a nihilizmust is magában foglalta. A dekadenciának pedig ezen két esztendőben három jelentést tulajdonít Ottmann. Először is, kora kultúrájának majd minden jelenségét e két fogalom segítségével ragadta meg Nietzsche, ezért a dekadencia fogalmának meglepően széles jelentésköre jön létre nála. Wagner így nevezhető „a dekadencia művésze”, Schopenhauer pedig a „dekadencia filozófusa” címet kapja meg tőle.⁹ Másodszor meg kell említsük, hogy Nietzschénél a kultúrához kapcsolódó dekadencia-fogalom mögött annak természetéhez kapcsolódó fogalma áll: „a vágy visszavezetése a pusztulásra és a kórosra, a fáradtság és a semmi akarása fiziológiai okokra: a dekadencia mint degeneráció”.¹⁰ Harmadszor, az ekként „biologizált” jelentést nyert fogalom pedig hamarosan fegyverré vált a nemzetiszocialisták kezében az „elfajzott művészet” ellenében, a szocialisták (mint

⁹ Nietzsche, Friedrich Wilhelm: Wagner esete (Zenészsprobléma). Ford. Romhányi Török Gábor. In Kalligram. 1998/11-12. 43. [4-5.]

¹⁰ Ottmann, Henning: Philosophie und Politik bei Nietzsche. 338.

például Lukács) pedig Nietzschevel magával fordítják szembe e fegyvert, s hivatkozván dekadens polgári mentalitására, személyében a nemzetiszocialista művészetet, esztétikát és politikát anticipálják.¹¹

Nietzsche egyik legfőbb meglátása a modern kori politika kapcsán az, hogy – a vallásos tekintély hanyatlásával, a hagyományos állam pusztulásával és a tradicionális jog és szokások erodálásával – az individuum és a társadalom közötti kapcsolat átértékelésre és átépítésre szorul. Ebben a folyamatban a *demokrácia* egyszerre játszik negatív és pozitív szerepet. A csordaállat ember kitenyésztésével ugyanis alapot teremt és lehetőséget kínál egy új embertípus kikísérletezéséhez és megalkotásához. Ehhez pedig egy újfajta akarat konstituálása válik szükségessé, mégpedig új morális és kulturális praxis, valamint új társadalmi intézmények kialakításával. Nietzsche szövegeiben éppen ezért az újkori politika szorosan összekapcsolódik a kultúra fogalmával. Saját gondolkodása is megmutatja, a *paideiara*, a filozófiai nevelésre szükség van, annak érdekében, hogy az – minden eddigi érték átértékelésével – előkészítse a talajt az új embertípus létrejövételéhez. Nietzsche nem volt demokrata és mi sem állt tőle távolabb a liberális eszméknél. A *jóról* és *gonoszról* szóló etikai diskurzust meghaladva éltette az erősebb hatalmát, sőt a világi javak egyenlőtlen elosztásának védelmében még a racionalitást is támadta.¹² Ám talán éppen ezért, az *apológia* annak az ugyan kissé torzult, ám inspiráló Nietzsche-nek jár ki, akinek valódi értéke – a mai gondolkodók számára – a liberális és demokratikus elveket radikálisan megkérdőjelező, kihívó írásaiban rejlik. Egy egalitárius irányba hajlított vagy csavart Nietzsche-től semmi olyat nem lehetne már tanulni, amit kortárs írók tucatjai nem fogalmaztak meg. Ezzel szemben, az arisztokratikusan radikális Nietzsche ellenszenves lehet a demokratikus érzelmű olvasóknak, sőt még fel is élénkítheti ezeket az „érzelmeket”, arra készítetve az egyenlőségpártiakat, hogy vegyék számba és védelmezzék meg azon alapelveket, amiket ő megvet: a gyengével és elesettel való törődést, a minden emberi lény egyenlő morális értékében való hitet és a demokratikus intézmények megőrzésének és támogatásának ügyét. Ekként, az egyenlőség elleni nietzschei rohammal való szellemi összecsapásunk egy megújult, artikuláltabb, csiszoltabb *képességet* eredményezhet bennünk a társadalmi egyenlőség megvédéséhez.

¹¹ Vö. i. m. 335-341, különösen 336.

¹² Vö. Ackermann, Bruce A.: *Social Justice in the Liberal State*. Yale University Press. New Haven and London, 1980. 16-17.

IV. A szerzőnek az értekezés tárgyából megjelent vagy igazoltan kiadásra elfogadott publikációi, konferenciákon való részvétel

Publikációk:

7., *Nietzsche és Marx*. In Jelenkor – irodalmi és művészeti folyóirat. (Megjelenés alatt). Várható megjelenés: 2012 ősze. *Szerkesztőségi igazolás*

6., *Nietzsche és Marx társadalmi-politikai radikalizmusának összevetése*. In A szabadság felelőssége. Írások Dénes Iván Zoltán 65. születésnapjára. Szerk. Pénzes Ferenc, Rácz Sándor, Tóth-Matolcsi László. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen, 2011. 197-205.

5., *Friedrich Nietzsche demokrácia-felfogásáról*. In Huszonöt fennsík. A művészetektől a tudományokig. Szerk. Valastyán Tamás. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen, 2011. 290-296.

4., *Kultúra és politika viszonya Nietzsche korai műveiben*. In Magyar Tudomány. A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata. 2007/09. 1208-1216.

<http://www.matud.iif.hu/07sze/19.html>

3., *Nietzsche és a politika*. In Loboczky János. (szerk.). „Európa Nietzsche után” Az Egerben 2004. június 4–5-én megrendezett tudományos konferencia előadásai. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Nova Series Tom. XXXII. Sectio Philosophica. EKF Líceum Kiadó. Eger, 2005. 225-245.

2., *A politika akarása. Fr. W. Nietzsche és a politika viszonya szabadság- és hatalom-fogalmának tükrében*. In Görgényi Iлона, Horváth M. Tamás, Szabó Béla, Várnay Ernő (szerk.). Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis. Tom. IV. 2005. március. 181-200.

1., *Idősebb Bibó István filozófiai és néplélektani munkássága*. In Dénes Iván Zoltán (szerk.). A szabadság kis körei. Tanulmányok Bibó István életművéről. Osiris Kiadó. Budapest, 1999. 42-61. (Bibó Nietzsche-monográfiájának elemzése megtalálható a szövegben)

Egyéb publikációk:

6., *A hírportálokról és az információs szabadságról*. (elemzés) In alon.hu Alpokalja-online. Független online magazin. 2008. szeptember 15.

<http://www.alon.hu/index.php/article/articleview/7141/1/4/>

5., *Liberty and the Search for Identity. Liberal Nationalisms and the Legacy of Empires*. Iván Zoltán Dénes (ed.). Central European University Press. Budapest-New York, 2006. (Angol nyelvű tanulmánykötet, technikai szerkesztő).

4., *Volt egyszer egy reformiskola Budán.* In Iskolakultúra. Pedagógusok szakmai-tudományos folyóirata. XV. évfolyam, 2005/10. (október). 142-143.

3., *Hangsúlyváltások a dán felnőttoktatásban.* In Vinnai Győző (szerk.). Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Népfőiskolai Társaság Évkönyve. Nyíregyháza, 1999. 25-32.

2., *A hit útvesztői?* (cikksorozat a kis vallási csoportokról, szektákról). In Hajdú-Bihari Nap. 1995. október 12. 9. o.; október 13. 9.; október 14. 9.; október 16. 9.; október 17. 4.; október 18. 4.

1., *Zarathustra leszállása.* In Tanítani. 20. évf. 1. szám (1993. november), 4-6.

Konferenciákon való részvétel:

- (17) „*Nietzsche politikai „programja” ‘A görög állam’ és a ‘Hat nyilvános előadás’ című munkái alapján*”

Rendezvény címe: „*Nietzsche – A filozófia átváltozásai*” Konferencia „*A tragédia születése*” megjelenésének 140. évfordulójára

Időpont: 2012. május 3-4.

Helyszín: ELTE BTK, Budapest

- (16) „*Nietzsche és Marx radikalizmusáról*”

Rendezvény címe: „*A szabadság felelőssége*” Konferencia Dénes Iván Zoltán 65. születésnapja tiszteletére

Időpont: 2011. november 10.

Helyszín: Central European University, Budapest

- (15) „*Korai évek kenyeré... Bibó István gyermek- és ifjúkora (1911-1933)*”

Rendezvény címe: „*Megátalkodott jóhiszeműség*” – Bibó István élete és életműve

Időpont: 2011. szeptember 29.

Helyszín: Sinka István Városi Könyvtár, Berettyóújfalu

- (14) „*Nietzsche és Marx társadalmi-politikai radikalizmusának összevetése*”

Rendezvény címe: „*Mai problémák – régi dilemmák*”. Húsz éves a DE BTK Politológia tanszék

Időpont: 2009. március 18.

Helyszín: Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Aula, Debrecen

- (13) „*A géniuszok, az embert felülmúló emberek és a világ proletárjai — a 19. századi politikai radikalizmus két példájának összevetése (Nietzsche és Marx)*”

Rendezvény címe: Kutatók éjszakája 2008.
Időpont: 2008. szeptember 26.
Helyszín: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi és
Közgazdaságtudományi Kara. Debrecen

(12) „*Nietzsche politikai gondolkodásának megalapozása a 'Homéroszi versengés' és 'A görög állam' című munkáiban*”

Rendezvény címe: Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar V. Doktorandus Konferencia; Állam- és Alkotmányelmélet Szekció
Időpont: 2008. április 25.
Helyszín: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Debrecen

(11) „*Kultúra és politika viszonya Nietzsche korai műveiben*”

Rendezvény címe: „*Politika az erkölcsi minimum mércéjén*” A Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Politikaelméleti és Politikatörténeti Tanszékének konferenciája
Időpont: 2006. október 4.
Helyszín: Debreceni Akadémiai Bizottság Székháza, Debrecen

(10) „*Friedrich Nietzsche demokrácia felfogása*”

Rendezvény címe: Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar III. Doktorandus Konferencia; Alkotmányjogi és Közigazgatási Szekció
Időpont: 2006. május 4.
Helyszín: Debreceni Akadémiai Bizottság Székháza, Debrecen

(9) „*Friedrich Nietzsche 'die grosse Politik' fogalmának értelmezési keretei*”

Rendezvény címe: Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar II. Doktorandus Konferencia; Alkotmányjogi és Közigazgatási Szekció
Időpont: 2005. március 31.
Helyszín: Debreceni Akadémiai Bizottság Székháza, Debrecen

(8) „*A politika akarása - Nietzsche és a politika*”

Rendezvény címe: „*Európa Nietzsche után*” Tudományos konferencia.
Időpont: 2004. június 4-5.
Helyszín: Az Eszterházy Károly Főiskola Bölcsészettudományi Főiskolai Karának Filozófia Tanszéke, Eger

(7) „*A szabadság dilemmái*”

Rendezvény címe: „A szabadság értelme - az értelem szabadsága” A Bibó István Szellemi Műhely konferenciája a 60 éves Ludassy Mária köszöntésére
Időpont: 2004. április 30.
Helyszín: Goethe Intézet, Budapest

- (6) *„Politikai szemantikai elemzések: módszertani előfeltevések és a politikai ellenség nyelvi konstruálásának mechanizmusai”*

Rendezvény címe: „Társadalom – Politika – Jog” A Debreceni Egyetem Jog - és Államtudományi Intézete és a Bibó István Szellemi Műhely Konferenciája
Időpont: 2002. április 19.
Helyszín: Debreceni Akadémiai Bizottság Székháza, Debrecen

- (5) *„Idősebb Bibó István bölcséleti és néplélektani munkásságáról”*

Rendezvény címe: Debreceni Egyetem Hatvani István Szakkollégiumának I. Házi konferenciája
Időpont: 2001. február 17.
Helyszín: Debreceni Egyetem, X. előadó, Debrecen

- (4) *„Nation and Minorities in the 20th Century Hungary and a Perspective for the Future”*

Rendezvény címe: III. Conference of International Association for Political Science Students
Időpont: 2000. október 26-27.
Helyszín: Kossuth Lajos Tudományegyetem, Aula, Debrecen

- (3) *„Utak a szabadsághoz – a szabadság fogalmának megközelítési lehetőségeiről”*

Rendezvény címe: XXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferencia, Társadalomtudományi szekció (különdíj)
Időpont: 1999. április 23-25.
Helyszín: Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár

- (2) *„Polish and Hungarian are Two Good Friends...”*

Rendezvény címe: AEGEE Conference „Historical Roots of Prejudices and Stereotypes in Central and Eastern Europe”
Időpont: 1997. szeptember 25.
Helyszín: Kossuth Lajos Tudományegyetem, Aula, Debrecen

(1) „*Fr. W. Nietzsche emlékezete*”

Rendezvény címe: BGYTF Nietzsche Emlékbizottságának Nietzsche Emlékestje
Időpont: 1994. október 19.
Helyszín: Bessenyei György Tanárképző Főiskola Kollégiuma, Nyíregyháza